

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Gudmund Hatt og geopolitikken

en kommenteret bibliografi

Larsen, Henrik Gutzon

Publication date:
2009

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Larsen, H. G. (2009). *Gudmund Hatt og geopolitikken: en kommenteret bibliografi*. Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

AALBORG UNIVERSITET

Henrik Gutzon Larsen

Gudmund Hatt og geopolitikken – en kommenteret bibliografi

Nr. 2009-1
ISSN 1397-3169-pdf

SKRIFTSERIEN
INSTITUT FOR SAMFUNDSUDVIKLING OG PLANLÆGNING

Gudmund Hatt og geopolitikken – en kommenteret bibliografi

© Aalborg Universitet og Henrik Gutzon Larsen 2009

Skriftserien 2009-1
ISSN 1397-3169-pdf

Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 11-13
9220 Aalborg Ø

Gudmund Hatt og geopolitikken – en kommenteret bibliografi

Indledning	3
Hatts forfattervirksomhed	3
Bibliografien.....	6
Anvendte arkiver.....	6
Bøger, pjecer og tidsskriftsartikler	7
Artikler i dagspressen 1939-42	12
Skrifter om Hatt	16
Interviews med Hatt	16
Nekrologer og mindeord.....	16
Om Hatt	16
Samtidig omtale af Hatt.....	17
Omtale af Hatt	19

Indledning

Gudmund Hatt (1884-1960) var en markant person i dansk etnografi, arkæologi og geografi i første halvdel af det tyvende århundrede. Hatt fremstår stadig som en arkæologisk forgangsmand, og han indtager trods sin nu arkaiske etnografi en betydelig plads i historien om dansk antropologi.¹ Men blandt geografer huskes denne på alle måder mangesidige mand oftest som "den mest kontroversielle professor dansk geografi har fostret".² Eftermælet skyldes Hatts omfattende virke som geopolitisk skribent og kommentator i de første år af den tyske besættelse af Danmark. Under retsopgøret førte disse aktiviteter til en sag ved Den ekstraordinære Tjenestemandstol, hvor Hatts "tyskvenlige" position under besættelsen i 1947 blev erklæret for "uværdig national Optræden". Dommen kostede Hatt professoratet i kulturgeografi ved Københavns Universitet, men han blev dog afskediget med fuld pension.³

Denne bibliografi er udarbejdet i forbindelse med min idéhistoriske forskning i Hatts geopolitik. Bibliografien var oprindelig til eget brug. Det viste sig imidlertid, at Hatts skribentvirksomhed var særdeles omfattende, og arbejdet med at finde og registrere de mange skrifter og dagbladsartikler udviklede sig hurtigt til et lille stykke forskning i sin egen ret. Jeg har derfor valgt at udgive bibliografien. Der er tidligere offentliggjort bibliografier over Hatts arkæologi og etnografi.⁴ Jeg har netop forfattet en intro-

duktion til Hatts kulturgeografi og geopolitik, der i min analyse stort set er to sider af samme sag.⁵ Bibliografien er derfor kun forsynet med en kort introduktion til omstændighederne for Hatts geopolitiske forfatterskab, der kun flygtigt berører indholdet af analyserne og hvad de medførte.

Jeg har i arbejdet med bibliografien søgt at finde og registrere så mange af Hatts geopolitiske skrifter som mulig. Der er imidlertid næsten med sikkerhed lakuner. Korrespondance i Hatts privatarkiv antyder for eksempel, at hans skrifter kan være udkommet i flere oversættelser end de forholdsvis få, der er opført i bibliografien. Jeg modtager derfor med glæde forslag til tilføjelser – samt rettelser og kommentarer i almindelighed.

Hatts forfattervirksomhed

Gudmund Hatt var en flittig skribent, både når det gjaldt arkæologien, etnografien og kulturgeografien. Selv betragtede han faggrænserne som flydende. Til en svensk kollega, der Hatt i akademiske velmagtsdage anmodede om en oversigt over de betydeligste dansk geografer, skrev han:

Faggrænser er dog Menneskeværk og skyldes især Universiteternes Behov for en Faginddeling. Problemerne, som en det vigtigste i Videnskaben, gaar ofte paa tværs af alle Faginddelinger.⁶

Jorden og Menneskelivet (1922-1927), den geografiske håndbog i fire tunge bind, som Hatt forfattede sammen med naturgeografen Martin Vahl, kan dog med megen ret ses som indledningen på hans kulturgeografiske forfatterskab. Værket står også som et var-tegn over Hatts kulturgeografi. I det mindste mente Kai Birket-Smith, at "Vahl og Hatts regionalgeografiske håndbog [må] betegnes som enestående i nordisk litteratur, og den har endnu sin store værdi på mange punkter."⁷ Hatt skrev de følgende år nogle tidsskriftsartikler, hvor han ligesom i *Jorden og Men-*

1. Se f.eks.: Steffen Stummann Hansen, "Gudmund Hatt: et arkæologisk liv mellem videnskabsfolk og hedeboender", i Nordbladh (red.) *Arkeologiska liv* (Göteborg: Institutionen för arkeologi, 1995); Ole Høiris, *Antropologien i Danmark: Museal etnografi og etnologi 1860-1960* (København: Nationalmuseets Forlag, 1986).

2. Keld Buciek, "Aage Gudmund Hatt – mellem forskning og ideologi", i Illeris (red.) *Danske Geografiske Forskere* (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 1999), side 75.

3. Se: Joachim Lund, "'At opretholde Sindets Neutralitet'. Geografen Gudmund Hatt, det ny Europa og det store verdensdrama", i John T. Lauridsen (red.) *Over strengen – under besættelsen* (København: Gyldendal, 2007), side 242-293; Henrik Gutzon Larsen (under udgivelse) "Gudmund Hatt", *Geographers: Biobibliographical Studies*, vol. 28 (2009).

4. Johannes Brøndsted og C. G. Feilberg, "Gudmund Hatt", *Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab 1959* (Århus: Universitetsforlaget i Aarhus, 1959), side 7-12, 241-42; og Johannes Nicolaisen, "Gudmund Hatt: His work in ethnology", *Folk: Dansk Etnografisk Tidsskrift*, 2. årgang (1960), side 133-39.

5. Henrik Gutzon Larsen (under udgivelse) "Gudmund Hatt", *Geographers: Biobibliographical Studies*, vol. 28 (2009).

6. Hatt til Friberg, 2. maj 1938 (PA, pk. 10).

7. Birket-Smith, Kaj, "Gudmund Hatt", i *Oversigt over selskabets virksomhed, juni 1960 – maj 1961* (København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, 1961), side 76-77.

neskelivet anlagde en antropogeografisk vinkel. Med deres vægt på magtforhold, ikke mindst spørgsmålet om kolonier, kan disse artikler dog ligeledes ses som bidrag til den politiske geografi. Da Hatt efter krigen måtte gøre rede for sin videnskabelige udvikling, fremhævede han da også, at allerede *Jorden og Menneskelivet* havde været en

Indførelse i den politiske Geografi. Studiet af de forskellige Landes Kultur, Befolkning, Historie, Økonomi og Politik gav mig et Materiale, hvorfra en politisk-Geografisk Opfattelse kunde bygges.⁸

Det var dog i slutningen af 1930'erne, at Hatt for alvor gav sig i kast med den politiske geografi. I de år begyndte han også at bruge ordet geopolitik. Det var i denne periode, at Hatts virke som geopolitisk skribent og foredragsholder eksploderede. Det var ikke uden grund, at hans hustru, kunstneren Emilie Demant Hatt (1873-1958), bekymret skrev: "Hvis du nu bare ikke deler Løfter ud om at skrive baade her og der, langt mere end du kan overkomme."⁹

Hovedparten af Hatts geopolitiske skrifter havde deres oprindelse i manuskripter til foredrag i Statsradiofonien, der efterfølgende – med en iver som var han underkastet senere tiders universitære publikationskrav – blev udgivet som bøger eller tidsskriftsartikler. Hatt begyndte i foråret 1935 den første serie af radioforedrag, der siden blev udgivet som *Stillehavsproblemer* (1936), det første bind i Det Kongelige Danske Geografiske Selskabs serie af Kulturgeografiske Skrifter.

Fra omkring januar 1939 lagde Hatt også fundamentet til et særdeles omfattende virke som skribent i dagspressen. Artiklerne blev, med en enkel mulig undtagelse, udgivet i de Berlingske Blade, *Berlingske Aftenavis*, *B.T.* og *Berlingske Tidende*. Det skal ikke nødvendigvis ses som et udtryk for Hatts position i det politiske landskab. Han tilkendegav for eksempel ved flere lejligheder stor respekt for Stauning,¹⁰ og han var en svoren tilhænger af Scavenius' realpolitiske position under besættelsen. Selvom Hatt ud-

viklede en stærk frygt for sovjetisk ekspansionisme, hvilket var en væsentlig men ikke fuldstændig forklaring for hans "tyskvenlige" position under krigen, var han tilsyneladende heller ikke martret af en udpræget skræk for venstrefløjen. Han synes for eksempel at have haft sympati for Republikken under den spanske borgerkrig.¹¹ I 1935 var Hatt også medunderskriver på en protest mod de indrejserestriktioner, som blev lagt i vejen for et besøg til Danmark af Maurice Dobb, den marxistiske økonom og historiker ved Cambridge universitetet.¹² Hvis Hatt positionerede sig partipolitisk, er Joachim Lunds kvalificerede gæt på det Radikale Venstre nok det bedste.¹³ I 1938 afviste *Politiken* i øvrigt at bringe en kronik af Hatt.¹⁴ Det kan vel tænkes, at afslaget førte den ære-kære professor til de Berlingske Blade.

Hatt skulle på *Berlingske Tidende* delvist udfylde pladsen efter Nicolai Blædel, der var blevet presset bort fra avisen på grund af udtalte kritik af det nazistiske Tyskland. I lyset af hans senere lod er det derfor ganske ironisk, at det nazistiske *Fædrelandet* i maj 1940 omtalte Hatt som Blædels "Lillebror". Han var ifølge avisen "typisk britisk" og havde forfattet en "engelsk Propagandaartikel".¹⁵ *Fædrelandet* ændrede siden syn på Hatt.¹⁶ Blædel mente derimod efter besættelsen, at Hatt gennem geopolitikken – "denne med Videnskabens Navn smykkede tyske Agitation" – havde gjort "Videnskaben til en Skøge."¹⁷

11. Se f.eks.: Holger Jerrild, "Hos Professor Gudmund Hatt", *Gads danske Magasin*, 33. årgang (1939), side 174; "Den store Krigs Forudsætninger", *Tilskueren*, 56. årgang (1939), side 432.

12. Henvendelse til regeringen (PA, pakke 7). Henvendelsen er udateret, men Hatt har på listen over underskrivere anført, at den blev afleveret den 15. april 1935. I henvendelsen beskrives Dobbs politiske anskuelser som "udpræget venstreorienterede".

13. Lund, Joachim (2007) "At opretholde Sindets Neutralitet". Geografen Gudmund Hatt, det ny Europa og det store verdensdrama", i John T. Lauridsen (red.) *Over strengen – under besættelsen* (København: Gyldendal).

14. Politikens redaktion til Hatt, 1. maj 1938 (PA, pk. 10).

15. "Professor i det berlingske Hus vil flytte Imperiets Hjerte!", *Fædrelandet*, 31. maj 1940.

16. Se: "Professor Hatt talte i Aftes om 'Østersøproblemer' i Den Dansk-Tyske Forening", *Fædrelandet*, 18. maj 1941. Radioanmeldelser i *Fædrelandet* omtalte også Hatts radioforedrag under besættelsen med velvilje (Tillægsekstrakt, side 22-27, T.225). En del af anmeldelserne var af Harald Bergstedt, den frafaldne socialdemokratiske lyriker. Bergstedt var, også nogle år efter besættelsen, en bekendt af Hatt og hans hustru. (Om Hatt og *Fædrelandet*, se også note til Thomsen ("Omtale af Hatt").)

17. Nic. Blædel, *Forbrydelse og Dumhed* (København: H. Hagerup, 1946), side 569 og 570.

8. Gudmund Hatt, Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945 (Hovedekstrakt, side 75, T.225).

9. Emilie Demant Hatt til Hatt, 20. september 1941 (PA, pk. 2).

10. Hatt til Stauning, 10. maj 1939 og 4. december 1939 (PA, pk. 11). I Hatts arkiv findes desuden et manuskript, der priser Staunings tale i Studenterforeningen den 8. marts 1941 ("En Statsmands Tale", PA, pk. 18). Manuskriptet er vedhæftet et kort fra Stauning, der takker "Professoren for de venlige og anerkendende Ord som De tilskriver mig." (Stauning til Hatt, 15. marts 1941, PA, pk. 18). Det har endnu ikke været muligt at fastslå om teksten blev udgivet.

En del af Hatts artikler til de Berlingske Blade var forholdsvis korte kommentarer, der typisk tilgik *BT*, men mange artikler havde karakter af essays, der i *Berlingske Aftenavis* ofte blev bragt over to dage. Den mest prominente artikel var nok Hatts "Verdenspolitisk Nytaar", der nytårsdag 1941 optog forsiden og det meste af de følgende fire sider i *Berlingske Tidende*. Artiklen markerede imidlertid også begyndelsen på enden af hans virksomhed som dagblads-kribent. Til tjenestemandssagen skrev Hatt:

Mit Medarbejderskab [ved *Berlingske Tidende*] hørte efterhaanden op, dels fordi jeg havde en Følelse af, at Redaktionen ikke længere var saa ivrig efter at faa mine Artiklen, dels fordi jeg fandt, at den journalistiske Virksomhed havde taget for meget af min Tid.¹⁸

Hatt havde givetvis ret med hensyn til redaktionens iver. Ifølge Rasmus Kreth blev Hatt "afskediget fra bladet", angiveligt fordi hans artikler var "sympatisk indstillet over for Tyskland, hvilket læserne generelt ikke var."¹⁹ Der foreligger dog intet, der tyder på en egentlig afskedigelse. Som Hatt selv antydede, var der nok snarere tale om en langsom afvisning, og han havde i øvrigt afvist at skrive kontrakt med avisen. På toppen af skribentvirksomheden for de Berlingske Blade, i 1940, indbragte artiklerne Hatt en anseelig ekstraintægt på 8.500 kroner.²⁰

Under besættelsen skrev Hatt også ganske flittigt til *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*. Tidsskriftet blev i foråret 1941 startet af en gruppe fra den socialdemokratiske venstrefløj, der hyldede den tyske planøkonomi som et redskab til at sikre danske arbejderes interesser i en nyordning af Europa. Kredsen omkring *Globus*, der havde formået Stauning til at skrive til det første nummer af tidsskriftet, blev hurtigt udgrænset fra Socialdemokratiet, men *Globus* fortsatte med Bo Lidegaards ord "som et formelt pænt, men reelt stadig mere renlivet nazistisk tidsskrift, hvor intet menneske med respekt for sig selv ville ønske at se sit navn nævnt."²¹ Måske fornemmede Hatt hvor vinden bar hen. I det mindste var hans sidste artikler i *Globus* helliget så upolitiske emner som bondeliv i jernalderen og old-

tidens høstmaskiner. Inden da havde Hatt dog ikke blot tilladt tidsskriftet at optrykke en række skrifter og foredrag; det var også til *Globus*, at han skrev en artikelserie om statens historiske udvikling og stormagtskonflikten, som tidsskriftet på Hatts foranledning udgav som *Fra Landsbyen til Verdensriget* (1943). Han afslog at modtage honorar for artiklerne.²²

Hatt leverede også artikler til de første numre af det ikke mindre kontroversielle *Europa Kabel: Økonomisk Ugeskrift*, der var den danske udgave af et tysk-finansieret propagandaorgan. Ifølge Hatts senere forklaring, blev han tilbudt posten som redaktør for ugeskriftet af "en dansk Mand, knyttet til Udenrigsministeriet". Hatt afslog imidlertid tilbuddet, "dels fordi jeg ikke havde Tid, dels fordi jeg intet Ansvar vilde have for, hvad andre skrev."²³

Som et lille kuriosum skal det også nævnes, at Hatt under besættelsen angiveligt blev opfordret til at skrive en artikel om danske geopolitikere til Karl Haushofers *Zeitschrift für Geopolitik*. Tilsyneladende besvarede han ikke forsørgelsen, men ifølge en rapport fra auditøren for tjenestemandsdømstolen, ville Hatt i givet fald have svaret,

at han var den eneste danske Geopolitiker, og at han altid havde fraraadet andre at beskæftige sig hermed, da han var af den Formening, at Geopolitik ikke var noget man begyndte med, men noget man sluttede med.²⁴

Om end han nok mente noget andet med ordene, sluttede Hatts egen løbebane som geografiprofessor særdeles håndfast med geopolitikken. De geopolitiske skrifter og dagbladsartikler udgjorde i den forbindelse den tungeste anklage i tjenestemandssagen mod ham. Men anklagen for i "Tale og Skrift at have fremsat en lang Række Udtalelser, der må betragtes som nationalt uværdige",²⁵ var dog også knyttet til Hatts mange radioforedrag. Det drejede sig især om serien af månedlige storpolitiske kommentarer med titlen "Verdenspolitisk Oversigt", som han indledte i august 1941. Hatt holdt små tredive af disse såkaldte forståelsesforedrag, hvoraf en stor del blev udgivet i *Tidsskrift for Udenrigspolitik*. Statsradiofonien bragte Hatts sidste foredrag den 26. august 1943 – midt un-

18. Gudmund Hatt, Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945 (Hovedekstrakt, side 82, T.225).

19. Rasmus Kreth, *Pilestræde under pres: De Berlingske Blade 1933-45* (København: Gyldendal, 1998), side 237 og 445.

20. Gudmund Hatt, Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945 (Hovedekstrakt, side 82, T.225).

21. Bo Lidegaard, *Jens Otto Krag 1914-1961* (København, Gyldendal, 2001), side 135.

22. Jørgensen til Hatt, 26. februar 1942; Hatt til Jørgensen, koncept dateret 12. april 1942 (PA, pk. 13).

23. Gudmund Hatt, Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945 (Hovedekstrakt, side 88-89, T.225).

24. Rapport vedr. Dansk-Tysk Forening m.v., 6. november 1945 (Hovedekstrakt, side 71-72, T.225).

25. Auditøren for Den ekstraordinære Tjenestemandsdømstol, anklageskrift af 3. februar 1947 (T.225).

der augustulighederne, der tre dage senere førte til den formelle afslutning på samarbejdspolitikken. Foredraget var også Hatts sidste offentlige optræden som geopolitisk kommentator.

Bibliografien

Bibliografien omfatter Gudmund Hatts geopolitiske skrifter, herunder kommentarer til den stor- og militærpolitiske udvikling. Der er imidlertid også medtaget skrifter om blandt andet kolonialisme, økonomi, befolkning og race, der spillede en central rolle i hans meget materialistiske analyser. Der er med andre ord anlagt en bred forståelse af geopolitik, hvilket i øvrigt harmonerer med Hatts egen opfattelse:

Geopolitik er en kritisk Analyse og Vurdering af de politiske Kræfter paa Grundlag af en omfattende og dybgaende geografisk, historisk og økonomisk Viden.²⁶

Bibliografien er opstillet på baggrund af opslag i relevante kataloger. Opslagene er i vid udstrækning suppleret ved hjælp af oplysninger fra Hatts omfattende privatarkiv, samt ved gennemgang af en række danske tidsskrifter. Alle bibliografiske oplysninger er verificeret fysisk.

1. Bøger, pjecer og tidsskriftsartikler: Det første hovedafsnit omfatter bøger, pjecer og tidsskriftsartikler fra perioden 1922-43. Hatt udgav ingen geopolitiske skrifter efter afslutningen af samarbejdspolitikken i august 1943. Der er medtaget enkelte arkæologiske skrifter, som blev udgivet i en bemærkelsesværdig politisk sammenhæng (tidsskriftet *Globus*). Hatt skrev mange boganmeldelser i *Geografisk Tidsskrift*. Bibliografien indeholder kun et udvalg af de længste. En lang række af Hatts skrifter er baseret på foredrag, som han især holdt i Statsradiofonien. Dette er så vidt muligt anført i noterne. Der er dog en række tekster, der synes baseret på radioforedrag, men hvor det endnu ikke har været muligt at bekræfte dette. I forhold til de publicerede udgaver af Hatts radioforedrag under besættelsen, er der så vidt muligt foretaget en foreløbig sammenligning med manuskripterne til foredragene. Flere af Hatts skrifter blev genudgivet, også på andre sprog. Dette er angivet i noterne, hvor der også er indikeret forskelle mellem de forskellige udgaver.

2. Artikler i dagspressen 1939-42: Bibliografiens andet hovedafsnit omfatter Hatts geopolitiske artikler i dagspressen fra perioden 1939 til 1942. Hatt an-

gav selv marts 1942 som afslutningen på denne del af skribentvirksomheden.²⁷ Der er ikke fundet artikler fra hans hånd efter dette tidspunkt. Hatt skrev enkelte artikler og debatindlæg til dagspressen før 1939. Det har dog ikke været muligt at skabe et overblik over denne periode, og jeg har derfor valgt at udelade de under alle omstændigheder få indlæg fra før 1939. Hatt skrev i perioden 1939-42 enkelte artikler om arkæologiske emner, som ikke er medtaget i denne bibliografi. Artikler markeret med asterisk (*) blev trykt i *Kampen om Magten* (1940). Der er ikke foretaget en systematisk sammenligning mellem de publicerede avisartikler og optrykkene, men der er foreløbig fundet mindre uoverensstemmelser. I nogle tilfælde er der også mindre forskelle mellem titlerne. Titlerne i bibliografien er baseret på de publicerede dagbladsartikler.

3. Skrifter om Hatt: Som en hjælp for særlig interesserede, har jeg i bibliografiens tredje hovedafsnit samlet et udvalg af skrifter om Hatt. De første to underafsnit omfatter interviews med Hatt, samt nekrologer og mindeord ved Hatts død. Det tredje underafsnit indeholder skrifter, der handler om Hatt. Disse skrifter er ikke begrænset til analyser af Hatts geopolitik. Jeg har desuden i det fjerde underafsnit opført nogle skrifter fra Hatts samtid, der omtaler eller diskuterer hans analyser og aktiviteter (samtidige skrifter af biografisk karakter er opført sammen med litteraturen om Hatt). Endelig har jeg i det sidste underafsnit opført et lille udvalg af nyere publikationer, der omtaler Hatt i en større sammenhæng.

Anvendte arkiver

- PA Aage Gudmund Hatt og hustru Emilie Laurentze Demant Hatts privatarkiv, arkivnummer 7256, Rigsarkivet.
- T.225 Auditøren for Den ekstraordinære Tjenestemandsdømstol, Gudmund Hatt, sag T.225, Rigsarkivet.

26. Gudmund Hatt, "Hvad er Geopolitik?", *Berlingske Aftenavis*, 1. marts 1940. Også trykt i *Kampen om Magten* (1940).

27. Gudmund Hatt, Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945 (Hovedekstrakt, side 82, T.225).

Bøger, pjecer og tidsskriftsartikler

- A1** (1922) "Menneskelivet", i Martin Vahl og Gudmund Hatt, *Jorden og Menneskelivet*, Bind 1 (København: J.H. Schultz Forlagsboghandel), side 97-118.¹
- A2** (1924) "Fra Vestindien", *Nær og Fjært*, februar 1924 (redigeret af Hanke og Bure), side 103-119.
- A3** (1926) "W. Schmidt und W. Koppers: Völker und Kulturen" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 29. bind, side 60-63.
- A4** (1928) "Hvor mange Mennesker kan Jorden ernære?", *Naturens Verden*, 12. årgang, side 161-184.
- A5** (1928) "Hoeveel menschen kan de Aarde voeden?", *Wetenschappelijken Bladen* (Haarlem).²
- A6** (1928) "Menneskeracerne og deres Udbredelsesmuligheder", *Geografisk Tidsskrift*, 31. bind, side 151-163 og 214-232.
- A7** (1929) "Begrebet 'Mellemeuropa'", *Geografisk Tidsskrift*, 32. bind, side 92-115.
- A8** (1929) "Types of European colonization", i Vahl, Amdrup, Bobé og Jensen (red.) *Greenland, volume III: The colonization of Greenland and its history until 1929* (København: Reitzel), side 1-14.
- A9** (1931) "Dr. Hans F. K. Günther: Rassenkunde des deutschen Volkes" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 34. bind, side 55-56.
- A10** (1931) "Marius Christoffersen: Rutefart som mellemfolkeligt problem" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 34. bind, side 186-191.
- A11** (1932) "Axel Sømme: Verdensøkonomiens Puls-aarer" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 35. bind, side 78-80.
- A12** (1932) "Friedrich Kürbs: Die osteuropäischen Staaten als Staats- und Wirtschaftskörper" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 35. bind, side 80-81.
- A13** (1933) "Ewald Ammende: Die Nationalitäten in den Staaten Europas" (anmeldelse), *Geografisk Tidsskrift*, 36. bind, side 134-135.
- A14** (1934) "De erhvervsgeografiske Muligheder for en udvidet vareudveksling mellem de skandinaviske Lande", *Geografisk Tidsskrift*, 37. bind, side 73-94.³
- A15** (1934) "De menneskelige Racer", i Øjvind Winge, R. Spärck, Gudmund Hatt, Oluf Tomsen, Aug. Goll, K. K. Steincke, Aug. Wimmer, Axel Garbo og Albe Olsen, *Arv og Race* (København: Martins Forlag), side 37-61.⁴
- A16** (1934) "De menneskelige Racer", *Gads danske Magasin*, 28. årgang, side 253-273.⁵
- A17** (1936) *Stillehavsproblemer* (København: Det Kongelige Danske Geografiske Selskab).⁶
- A18** (1936) "Middelhavsproblemer", *Tilskueren*, 53. årgang, 2. halvbind (september), side 207-217 (september) og 311-320 (oktober).
- A19** (1938) *Den europæiske Situation: Tre Foredrag* (København: Reitzels Forlag).⁷
- A20** (1938) *Afrika og Østasien: Kolonispørgsmaalene* (København: Frederik E. Pedersens Forlag).⁸
- A21** (1938) "The potentialities of inter-northern commerce", *Le Nord: Revue Internationale des Pays du Nord*, 1. årgang, side 143-162.⁹
-
1. *Jorden og Menneskelivet* består af i alt fire bind, der udkom fra 1922 til 1927. Der findes elementer til Hatts geopolitik i alle bindene. Her er imidlertid kun medtaget Hatts generelle introduktion til "Menneskelivet", kulturgeografien, der indvarsler en række af de geopolitiske temaer, som optog Hatt de følgende år.
2. Oversættelse til nederlandsk af "Hvor mange Mennesker kan Jorden ernære?" (1928).
3. Se også "The potentialities of inter-northern commerce" (1938).
4. Bogen er tilsyneladende baseret på en serie af foredrag i Statsradiofonien (Boje til Hatt, 15. december 1933, PA, pk. 7). Hatts bidrag blev også trykt i *Gads danske Magasin* (1934).
5. Også trykt i *Arv og Race* (1934).
6. Baseret på radioforedrag i foråret 1935 (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 80, T.225).
7. Baseret på tre radioforedrag afholdt i oktober 1938. Hatts foredrag indgik i en foredragsserie med fællestitlen "Europa i Dag" (*Statsradiofoniens Lyttekalender: Vintersæsonen 1938-1939*).
8. Bogens første del ("Afrika") er baseret på fem radioforedrag afholdt i vinteren 1937-38 (*Statsradiofoniens Lytte-Kalender: Vintersæsonen 1937-1938*), den anden del ("Geopolitiske Hovedlinier i Østasien") synes baseret på radioforedrag afholdt i efteråret 1937 (Korrespondance mellem Hatt og Statsradiofonien, PA, pk. 9).

A22 (1939) "Hvorpaa beror Spændingen mellem Tyskland og U.S.A.?", *Tilskueren*, 56. årgang, 1. halvbind (april), side 233-252.¹⁰

A23 (1939) "Degenererer den hvide Race?", *Tilskueren*, 56. årgang, 1. halvbind (maj), side 334-345.¹¹

A24 (1939) "Den europæiske Ligevægt", *Tilskueren*, 56. årgang, 2. halvbind (september), side 198-211.¹²

A25 (1939) "Omkring Middelhavet", *Tilskueren*, 56. årgang, 2. halvbind (oktober), side 267-278.¹³

A26 (1939) "Den store Krigs Forudsætninger", *Tilskueren*, 56. årgang, 2. halvbind (dec.), s. 428-433.¹⁴

A27 (1939) *Sydamerika: Fremtidens Verdensdel* (København: Frederik E. Pedersens Forlag).¹⁵

A28 (1940) "Den hvide Races Stilling paa Kloden", *Danmarksposten* (udgivet af Dansk Samvirke), 21. årgang, nummer 1, side 1-4.¹⁶

A29 (1940) *Kampen om Magten: Geopolitiske Strejflys* (København: Berlingske Forlag).¹⁷

A30 (1940) "Hvorpaa beror Spændingen mellem England og Tyskland?", i Førslev, Schnitler og Kleen (red) *Krigen* (København: Gyldendal), side 114-133.¹⁸

9. Artiklen er en udvidet udgave af "De erhvervsgeografiske Muligheder for en udvidet Vareudveksling mellem de skandinaviske Lande" (1934) (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 73, T.225).

10. Også trykt i *Kampen om Magten* (1940) med beskæring af nogle tysk-kritiske passager.

11. Baseret på et radioforedrag afholdt den 3. april 1939. Foredraget indgik i en foredragsserie i fem dele med fællestitlen "Degenererer den hvide Race?" (*Statsradiofoniens Lyttekalender: Vintersæsonen 1938-1939*). Også trykt i *Kampen om Magten* (1940)

12. Baseret på et radioforedrag afholdt den 9. august 1939. Også trykt i *Kampen om Magten* (1940).

13. Baseret på et radioforedrag afholdt den 6. september 1939. Også trykt i *Kampen om Magten* (1940).

14. Artiklen er en anmeldelse af engelske og amerikanske bøger om stormagtskonflikten, herunder Churchills *Skridt for Skridt*.

15. Baseret på fire radioforedrag afholdt i vinteren 1938-39 (*Statsradiofoniens Lyttekalender: Vintersæsonen 1938-1939*).

16. Baseret på et radioforedrag afholdt den 27. november 1939. Også trykt i *Kampen om Magten* (1940) og i *Globus* (januar, 1943).

17. Optræk af 77 avisartikler, tidsskriftsartikler og foredrag fra perioden 28. januar 1939 til 15. oktober 1940.

18. *Krigen* er et subscriptionsværk, der blev udgivet i et samarbejde mellem Gyldendal i Danmark og Norge. I det mindste dette kapitel skulle indgå i den norske udgave (Frøsløv til Hatt, 1. dec. 1939, PA, pk. 11), men nåede tilsyneladende ikke at blive trykt inden udgivelsen blev indstillet.

A31 (1940) "De vigtigste geopolitiske Problemer i den nærmere Orient", i Førslev, Schnitler og Kleen (red.) *Krigen* (København: Gyldendal), side 472-492.

A32 (1941) "Finland", *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 7. årgang, side 121-127.¹⁹

A33 (1941) "Ejnar Krenchel: Danmarks militære Fremtid" (anmeldelse), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 7. årgang, side 184-187.²⁰

A34 (1941) *Hvem kæmper om Kloden* (København: P.H. Fergos Forlag).²¹

A35 (1941) "Jordens Økonomikredse". *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 1. årgang, nr. 1 (maj), side 17-23.²²

A36 (1941) *Kampen om makten: geopolitiske strøvtag* (Vår nya värld, nr. 10) (Malmö: Dagens Böcker).²³

19. Baseret på et radioforedrag afholdt den 28. juni 1941. Beskåret i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

20. Anmeldelsen var oprindelig tiltænkt *Berlingske Tidende*, som imidlertid afslog at trykke den, "da man ikke gerne paa det nuværende Tidspunkt ønsker Drøftelse af Danmarks Stilling. Forfatteren - til Bogen - anses ogsaa efter sin Fortid som værende lidt udenfor den Kreds der har absolut Krav paa at blive taget for alvorligt her i Bladet, men da De jo ikke kunde vide det, har jeg sørget for, at Deres Artikel alligevel honoreres." (Locher til Hatt, 19. juli 1941, PA, pk. 18). Følgende sætning i manuskriptet er udeladt i den trykte udgave: "Derimod vil Bogens III Afsnit udsætte Forfatteren for den vidtforgrenede Uvilje, som enhver ikke-tysk Europæer er sikker paa, der midt under Vaabenlarven vover at erklære, at han foretrækker Tyskland for England." ("Danmarks militære Fremtid", PA, pk. 18). Forfatteren til den anmeldte bog, overretssagfører Ejnar Krenchel, blev efter besættelsen dømt for landsskadelig virksomhed. Et brev fra Hatt, som Krenchel læste i radioen den 26. september 1943, var et af de forhold, Hatt siden blev dømt for ved tjenestemandsdømstolen (Den ekstraordinære Tjenestemandsdømstols, kendelse, 6. maj 1947, T.225). Brevet var ikke møntet på offentliggørelse, og Krenchel havde i foredraget blot omtalt Hatt som en "berømt Universitetsprofessor" (Talen den 26/9 1943, tillægsekstrakt, side 39, T.225). Alligevel mente dømstolen, at brevet ikke havde en privat karakter, og at Hatt derfor var hjemfalden til disciplinær straf.

21. Baseret på seks radioforedrag med fællestitlen "Jordens Økonomikredse", som Hatt afholdt i maj og juni 1941. Det afsluttende kapitel, "Østersøproblemer", er dog baseret på et andet foredrag (se note til publikationen *Østersøproblemer*, 1941). I Hatts privatarkiv findes et manuskript, der synes at være en i det mindste delvis oversættelse af bogen til tysk (PA, pk. 25). Det har imidlertid ikke været muligt at finde en publiceret tysk udgave.

22. Resumé af de seks radioforedrag, der også ligger til grund for *Hvem kæmper om Kloden* (1941). Først publiceret i *Statsradiofoniens Lyttekalender 1940-415*.

23. Oversættelse af *Kampen om Magten* (1940). Bogen omfatter 21 af originaludgavens 77 kapitler.

A37 (1941) "Norden og Europa", i Gudmund Hatt, John Weibull, Per Engdahl, Nora Torulf, Karl Olivecrona, *Norden och Europa: Föredrag vid RST:s sommarting 1941* (Malmö: Dagens Böcker), side 7-29.²⁴

A38 (1941) *Der Norden und Europa*.²⁵

A39 (1941) *Norden og Europa* (København: Frederik E. Pedersens Forlag).²⁶

A40 (1941) "Verdenskrigen", *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 7. årgang, side 307-316.²⁷

A41 (1941) *Østersøproblemer* (København: Fergo).²⁸

A42 (1941) *Östersjöproblemet* (Malmö: Dagens Böcker).²⁹

24. Hatt udarbejde teksten til et foredrag i Riksföreningen Sverige-Tyskland (RST), der blev afholdt i Jönköping den 23. august 1941. Teksten blev genudgivet i mindst to danske og to tyske udgaver (se nedenfor). På Det kongelige Bibliotek findes desuden en duplikeret udgave uden bibliografiske data. Der er muligvis tale om den pjece, som Dansk-Tyske Forening udsendte til sine medlemmer (Niels Alkil, *Besættelsestidens Fakta*, København: Schultz Forlag, 1945, side 343). Det kan dog også være den "Piratudgave", der ifølge Hatt blev udsendt af et "tysk Efterretningsbureau" uden hans vidende (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 92, T.225).

25. Pjece uden angivelse af udgivelsesår eller andre bibliografiske oplysninger. Titelbladet oplyser blot, at: "Der nachstehende Vortrag wurde von Universitätsprofessor Dr. Gudmund Hatt, Vorstandsmitglied des „Dänisch-Deutschen Vereins“, Kopenhagen, am 13. Oktober bei einer Veranstaltung der Nordischen Verbindungsstelle in Berlin gehalten, an der neben Mitgliedern der skandinavischen Gesandtschaften zahlreichen Vertreter der deutschen Behörden, der NSDAP, der Wehrmacht und der Wissenschaften teilnahmen". Foredraget i Berlin blev afholdt den 13. oktober 1941. Teksten i pjecen følger helt overvejende "Norden og Europa" i *Norden och Europa* (1941). Dog er følgende afsnit udeladt: "Dermed vil jeg dog ikke paastaa, at en tysk Sejer i den nuværende Krig nødvendigvis vil garantere Norden en lys og lykkelig Fremtid. Der vil i alle Tilfælde være Problemer nok efter denne Krigs Afslutning" ("Norden og Europa", side 26). Tak til Joachim Lund, der har henledt min opmærksomhed på denne udeladelse. Afsnittet indgår i oversættelsen "Der Norden und Europa" (1943), samt i manuskriptet til foredraget i Berlin, der blev oversat af Hermann Kiy (manuskript, PA, pk. 18).

26. Teksten følger "Norden og Europa" i *Norden och Europa* (1941), dog er to fodnoter med henvisninger ikke medtaget. Pjecen blev ifølge Hatt udgivet efter hans foredrag i Berlin (se ovenfor): "Der var fremkommen nogen Kritik af det i Pressen, samtidig med, at det ikke var helt loyalt refereret, og jeg vilde derfor gerne have, at Folk skulde kunne læse Foredraget." (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 92, T.225).

27. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 19. januar 1942.

28. "Østersøproblemer" blev præsenteret ved et foredrag, Hatt først holdt i Officersforeningen den 16. maj 1941, siden i Dansk-Tysk Forening den 17. maj 1941. Teksten blev også udgivet i *Berlingske Aftenavis* (27. og 28. maj 1941), i *Östersjöproblemet* (1941), og (i en noget udvidet udgave) i *Hvem kæmper om Kloden* (1941).

A43 (1942) "Landsbyen – den ældste Stat", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 1. årgang, nr. 11 (marts), side 3-18.³⁰

A44 (1942) "Erobrerstaten", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 1. årgang, nr. 12 (april), side 1-16.

A45 (1942) *Makter och maktsfärer* (Vår nya värld, nr. 14) (Malmö: Dagens Böcker).³¹

A46 (1942) "Nationen", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 13 (maj), side 1-11.

A47 (1942) "Norden og Europa", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 14 (juni) og nr. 15 (juli), side 1-11 og 1-12.³²

A48 (1942) "Forudsætninger for Sovjetunionens Udenrigspolitik", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 16 (august) og nr. 17 (september), side 1-6 og 1-10.³³

A49 (1942) "Verdensriget", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 18 (oktober), side 1-10.

A50 (1942) "Danmarks rumpolitiske Stilling i det nye Europa", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 19 (nov.), s. 1-12.³⁴

29. Indeholder tre kapitler: (I) Finlands geopolitiske betydning; (II) Östersjöproblemet; (III) Finland av i dag. Kapitel II er en let revideret udgave af *Østersøproblemer* (1941).

30. Artiklen er den første af en serie af fem artikler, der siden blev udgivet som *Fra Landsbyen til Verdensriget* (1943). De øvrige artikler udkom i april, maj, oktober og december 1942.

31. Oversættelse af *Hvem kæmper om Kloden* (1941). Kapiteloverskrifterne er ændret. Desuden er det sidste kapitel af originaludgaven ("Østersøproblemer") ikke medtaget. Det indgår dog i en let revideret udgave i *Östersjöproblemet* (1941) fra samme forlag.

32. Teksten følger "Norden og Europa" i *Norden och Europa* (1941), dog er to noter med henvisninger udeladt.

33. Baseret på et radioforedrag afholdt den 4. august 1942.

34. Også udgivet i pjecen *Danmarks geopolitiske Stilling* (1942/43), samt som "Danmarks rumpolitiske Stilling i det nye Europa" i *Europa Kabel* (26. marts 1943). Hatt skrev oprindelig teksten til et bogprojekt med arbejdstitlen "Dänemark im neuen Europa", hvor en række danskere skulle anskueliggøre den nye europæiske virkelighed efter den forventede tyske sejr i krigen. Af endnu uafklarede årsager blev projektet aldrig gennemført (Joachim Lund, "'At opretholde Sindets Neutralitet': Geografen Gudmund Hatt, det nye Europa og det store verdensdrama", i John T. Lauridsen (red.) *Over strengen – under besættelsen*, København: Gyldendal, 2007). Hatt forsøgte, uden held, at bruge teksten til et radioforedrag (Hatt til Svenningsen, 26. marts 1942, tillægsekstrakt, side 53, T.225). Den 12. marts 1942 holdt Hatt dog et foredrag over

A51 (1942/1943) *Danmarks geopolitiske Stilling*.³⁵

A52 (1942) "Nationernes Oprør – Kontinenternes Kamp", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 20 (dec.), side 1-11.

A53 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt", *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 1-13.³⁶

A54 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (marts), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 54-62.³⁷

A55 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (april), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 62-72.³⁸

A56 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (maj), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 103-113.³⁹

teksten i "Oplysningskredsen", der (muligvis ubekendt for Hatt) var nazistisk i sin orientering. I manuskriptet er denne sætning overstreget: "Dersom den kommende europæiske Ordning skulle blive af en sådan Art, at den danske Nation derved maatte føle sig forurettet og undertrykt, vilde de nordiske Folks Følelser overfor det af Tyskland ledede Europa blive kølige. En god og frugtbar dansk-tysk Forstaaelse vil derimod bane Vejen for det tysk-nordiske Samarbejde." (PA, pk. 18). I stedet er der tilføjet: "En god og frugtbar dansk-tysk Forstaaelse er en nødvendig Forudsætning for et tysk-nordisk Samarbejde." Den tilføjede tekst blev tryk i denne og de senere udgivelser af teksten.

35. Pjece uden angivelse af udgivelsesår eller udgiver. Der findes på Det kongelige Bibliotek to udgaver med samme tekst, men med forskellig typografi og forside. Det kongelige Biblioteks katalog (Rex) angiver udgivelsesårene som henholdsvis 1942 og 1943. De samme udgivelsesår fremgår af *Dansk bogfortegnelse 1940-44* (1948). Begge udgaver af pjecen er trykt på Trinitatis-Trykkeriet i København, der i efteråret 1940 blev købt af Danmarks National-socialistiske Arbejderparti (DNSAP) for tyske midler. Enkelte upolitiske foreninger fik også deres materiale trykt på trykkeriet. Men bortset fra *Fædrelandets* trykkeri, var Trinitatis-Trykkeriet DNSAPs mest brugte trykkeri i årene 1940-43. Trykkeriet blev i april 1943 brændt ved en sabotageaktion udført af BOPA og trådte samme år i likvidation (John T. Lauridsen, *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*, København: Gyldendal, 2002, side 549). Det er endnu ikke fastslået hvem der foranstaltede udgivelsen af pjecerne, eller om det skete med Hatts billigelse. Også trykt som "Danmarks rumpolitiske Stilling i det nye Europa" i *Globus* (november, 1942) og i *Europa Kabel* (26. marts 1943).

36. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 20. februar 1942. Indeholder nogle ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

37. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 28. marts 1942.

38. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 2. maj 1942. Indeholder nogle ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

39. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 26. maj 1942. Foredraget blev tilsyneladende også udgivet i på spansk som: Gudmund Hatt, *Un Resumen sobre la Situación Política Internacional. Conferencia retransmitida por Radio Nacional de Dinamarca 26 de mayo de 1942*.

A57 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (juni), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 113-124.⁴⁰

A58 (1942) "Omkring Krigens Trearsdag" (særudgave af "Udenrigspolitisk Oversigt"), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 165-177.⁴¹

A59 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (sep.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 209-219.⁴²

A60 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (okt.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 219-230.⁴³

A61 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (nov.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 261-272.⁴⁴

A62 (1942) "Udenrigspolitisk Oversigt" (dec.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 8. årgang, side 273-285.⁴⁵

A63 (1943) *Fra Landsbyen til Verdensriget* (København: Forlaget Globus).⁴⁶

A64 (1943) "Den hvide Races Stilling paa Kloden", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nummer 21 (jan.), side 1-12.⁴⁷

A65 (1943) "Jydsk Bondeliv i ældre Jernalder", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geo-*

40. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 24. juni 1942. Hatts foredrag i radioserien "Verdenspolitisk Oversigt" fra den 21. juli 1942 blev tilsyneladende ikke publiceret. Manuskriptet findes i Privatarkivet (pk. 18).

41. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt: Omkring Trearsdagen for Krigens Udbrud") afholdt den 3. september 1942. Den publicerede udgave indeholder enkelte ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

42. Baseret på manuskript til radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") dateret den 9. oktober 1942. Ifølge Hatts påtegning blev radioforedraget forbudt af censuren (PA, pk. 18).

43. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 3. november 1942.

44. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 4. december 1942. Indeholder nogle ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

45. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 20. januar 1943. Ifølge Hatts påtegning på manuskriptet blev radioforedraget først forbudt af censuren, siden tilladt og afholdt (PA, pk. 18).

46. Forsiden og titelbladet angiver henholdsvis 1943 og 1942 som udgivelsesår. 1942 er også anført som udgivelsesåret i *Dansk bogfortegnelse 1940-1944* (1948). Hatt angiver dog selv udgivelsestidspunktet til januar 1943 (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 88, T.225). Bogen samler Hatts *Globus*-artikler om staten (marts, april, maj, oktober og december, 1942).

47. Baseret på et radioforedrag afholdt den 27. april 1939. Også trykt i *Danmarksposten* (1939) og i *Kampen om Magten* (1940).

politik, 2. årgang, nr. 22 (februar) og nr. 23 (marts), side 1-11 og 1-21.⁴⁸

A66 (1943) "Oldtidens Høstmaskine som Forløber for Nutidens", *Globus: Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*, 2. årgang, nr. 24 (april), side 1-10.

A67 (1943) "Danmarks rumpolitiske Stilling i det nye Europa", *Europa Kabel: Økonomisk Ugeskrift*, 1. årgang, nr. 1 (26. marts), side 1-2, 4.⁴⁹

A68 (1943) "Dansk Udvandring", *Europa Kabel: Økonomisk Ugeskrift*, 1. årgang, nr. 2 (2. april) og nr. 3 (9. april), side 1-2 og side 2, 12.

A69 (1943) "Der Norden und Europa", i *Der Norden und Europa: Vorträge von Gudmund Hatt, John Weibull, Per Engdahl, Nora Torulf, Karl Olivecrona* (Essen: Essener Verlagsanstalt), side 7-31.⁵⁰

A70 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (jan.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 9. årgang, side 6-16.⁵¹

A71 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (feb.), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 9. årgang, side 16-26.⁵²

A72 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (marts), *Tidsskrift for Udenrigspoliti*, 9. årgang, side 68-78.⁵³

A73 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (april) *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 9. årgang, side 78-89.⁵⁴

A74 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (maj), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 9. årgang, side 127-139.⁵⁵

48. Baseret på et foredrag, Hatt holdt i Dansk-Tysk Forening den 3. februar 1943 (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, side 90, T.225).

49. Også udgivet som *Danmarks geopolitiske Stilling* (1942/1943) og som "Danmarks rumpolitiske Stilling i det nye Europa" i *Globus* (november, 1942).

50. Tysk udgave af antologien *Norden och Europa* (1941). Der er ikke tale om samme oversættelse fra dansk til tysk som i pjecen *Der Norden und Europa* (1941). Bogen udkom i 2. oplag i 1944.

51. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 28. januar 1943. Den publicerede udgave indeholder en del ændringer i.f.t. radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

52. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 25. februar 1943. Den publicerede udgave indeholder en del ændringer i.f.t. radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

53. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 3. april 1943. Den publicerede udgave indeholder en del ændringer i.f.t. radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

54. Baseret på et radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 28. april 1943. Den publicerede udgave indeholder nogle ændringer i.f.t. radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18).

A75 (1943) "Udenrigspolitisk Oversigt" (juni), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 9. årgang, side 139-150.⁵⁶

55. Baseret på radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 24. maj 1943. Den publicerede udgave er ombrudt og indeholder en del ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18). Det første afsnit af teksten indeholder et udfald mod "Sabotører i Angelsachsernes Tjeneste" og "den angelsachsiske Propaganda" i radioen. Hatt har i manuskriptet (der blev forelagt Den ekstraordinære Tjenestemandsdømstol) anført, at afsnittet ikke blev oplæst i radioen.

56. Baseret på radioforedrag ("Verdenspolitisk Oversigt") afholdt den 22. juni 1943. Den publicerede udgave indeholder nogle ændringer i forhold til radioforedragsmanuskriptet (PA, pk. 18). "Udenrigspolitisk Oversigt" for juni 1943 er den sidste, der er udgivet med Hatt som forfatter. Der er også den sidste publikation baseret på Hatts radioforedrag i serien "Verdenspolitisk Oversigt". Hatt holdt yderligere to foredrag i serien, henholdsvis den 21. juli 1943 og den 26. august 1943. Manuskripterne til foredragene findes i Hatts privatarkiv (pk. 18).

Artikler i dagspressen 1939-42

B1 "Henning Kehler: Den store Politik" (anmeldelse), *Berlingske Aftenavis*, 2. januar 1939, side 11-12.

B2 "Nic. Blædel: Storpolitik 1938" (anmeldelse), *Berlingske Aftenavis*, 30. januar 1939, side 9-10.

B3 "Tysklands 'Drang nach Osten'", *Berlingske Tidende*, 31. januar 1939, side 4 og 6.*¹

B4 "Hvad kæmper Stormagterne om?", 27. august 1939.*²

B5 "Donau – Europas Skæbne", *Berlingske Aftenavis*, 13. september 1939, side 7-9.

B6 "Japans Vej", *Berlingske Aftenavis*, 13. oktober 1939, side 9-11.*

B7 "Det britiske Riges geopolitiske Problemer", *Berlingske Aftenavis*, 15. november 1939, side 7-8, og 16. november, side 7-8.*³

B8 "Finlands geopolitiske betydning", *Berlingske Aftenavis*, 12. december 1939, side 9-10.*

B9 "Hvor stærkt er Rusland?", *Berlingske Aftenavis*, 4. januar 1940, side 7-9.*

B10 "Ruslands Lerfødder har nu afsløret sig: Finerne har slaaet Russerne, som de schweiziske Bønder slog Østrigerne, og Germanerne Romerne i Teutoburgerskoven – Et russisk Finland vil betyde en Fare for de tyske Tilførsler", *B.T.*, 8. jan. 1940, s. 5-6.*⁴

B11 "Forkert at frakende U.S.A. en stor Portion Idealisme: Ruslands Angreb paa Finland har oprørt U.S.A. mere end 'Lusitania's' Torpedering under Verdens-krigen", *B.T.*, 10. januar 1940, side 6, 13.

B12 "Japan behøver Fred: Søherredømmet i Stillehavet er tabt – Og hvordan faar man Ende paa 'den kinesiske Hændelse'?", *B.T.*, 15. januar 1940, side 4.*

B13 "Balkan er stadigvæk et farligt Uro-Center: Tysklands Interesser paa Balkan er alt for store til, at de kan ofres paa Moskvask Alter", *B.T.*, 17. januar 1940, side 4.*

B14 "Hollands og Belgiens Skæbnefællesskab: I Tilfælde af Angreb vil Holland aldrig komme til at kæmpe alene mod Angriberen", *B.T.*, 22. januar 1940, side 4.*

B15 "Rumæniens Trængsler: For Tysklands Økonomi er Rumænien det vigtigste af Sydøsteuropas Lande", *B.T.*, 24. januar 1940, side 4.*

B16 "Hvad er Ruslands Flaade værd?", *Børsen*, 25. januar 1940, side 4.⁵

B17 "Tyskland ønsker ikke at øge sine Fjenders Tal – Men da hverken den tyske eller britiske Blokade kan blive fuldkommen, maa Krigen blive meget langvarig", *B.T.*, 29. januar 1940, side 4.

B18 "Den japanske Udvandring", *Berlingske Aftenavis*, 1. februar 1940, 7-9.*

B19 "Udviklingen i Sydamerika under de nuværende Forhold: Varer Krigen længe, vil den styrke U.S.A.s økonomiske og politiske Magt paa den vestlige Halvkugle", *B.T.*, 1. februar 1940, side 4.*

B20 "Bulgarien er Balkans Centralmagt: Tyskland vil hellere støtte Bulgariens Revisionskrav end tillade Dannelsen af et tysk fjendtligt Balkanforbund", *B.T.*, 6. februar 1940, side 4.

B21 "Bør Amerika udvide Monroe-Doktrinen? Doktrinen, der har været Hovedhjørnestenen i Amerikas Udenrigspolitik, har været Sukces", *B.T.*, 8. februar 1940, side 6.*

B22 "Hvad der ligger bag ved Sovjets Krav: Ruslands strategiske Interesser rækker meget videre end den finske Bugt", *B.T.*, 13. februar 1940, side 6.*

B23 "Syd-Afrika deltager i Krigen med Forbehold – Den staaende Strid mellem den tyskvenlige General Hertzog og den engelskvenlige General Smuts", *B.T.*, 16. februar 1940, side 6.*

1. Baseret på et radioforedrag afholdt den 28. januar 1939.

2. Teksten er kun trykt i *Kampen om Magten* (1940). Der er formodentlig tale om et manuskript, som på grund af den politiske udvikling (angrebet på Polen) ikke har fundet plads i dagspressen. Dateringen følger Hatts angivelse i *Kampen om Magten*.

3. Baseret på et radioforedrag afholdt den 24. oktober 1939.

4. Se kritisk kommentar til artiklen af Jens Tygesen ("Professor Hatts Lerfødder", *Arbejderbladet*, 21. januar 1940).

5. Der er ikke anført forfatter i den trykte artikel. Hatts forfatter-skab er identificeret jvf. *Avis-kronik-index* (1. årgang, 1940).

- B24** "Har Tyskland Nytte af at tilintetgøre de Neutrales Skibsfart? Kan det slet organiserede Østeuropa give Erstatning for Hollands og Danmarks Fødevarer?", *B.T.*, 19. februar 1940, side 6.*
- B25** "Ringene af neutrale Lande er Tyskland et værdifuldt Værn: Det er usandsynligt, at Tyskland selv skulde ødelægge dette Værn ved at angribe neutrale Naboer", *B.T.*, 22. februar 1940, side 4.*
- B26** "Tysklands Olie-Forsyning: Det er rimeligvis Olie-manglen, der hindrer Luftkrigen i at bryde løs for Alvor", *B.T.*, 1. marts 1940, side 4.*
- B27** "Hvad er Geopolitik?", *Berlingske Aftenavis*, 1. marts 1940, side 9-11.*
- B28** "Krigen mod de Neutrale: Denne Gang er vor Stilling værre end under Verdenskrigen", *B.T.*, 2. marts 1940, side 4.*
- B29** "Jøderne, Araberne og det britiske Rige: Striden i Palæstina har givet Jødehadet Vækst og skadet det britiske Riges Prestige", *B.T.*, 4. marts 1940, side 4.*
- B30** "Vil Krigen blive voldsommere? Et neutralt Italien er nyttigere for Tyskland end et krigsførende", *B.T.*, 6. marts 1940, side 6.*
- B31** "Hvad er Europa? Man kan næppe opfatte Europa som en ved sin Kultur særpræget Del af Verden", *B.T.*, 8. marts 1940, side 6.*
- B32** "Europas stærke Bondenationer: Politiske Omvæltninger formaar ikke at udrydde dem – Ofte er de netop gaaet frem, fysisk og kulturelt, under politisk Ufrihed", *B.T.*, 13. marts 1940, side 6.*
- B33** "Efter Moskva-Freden: Finland har vundet, hvad der ikke kan maales i Kvadratkilometer, nemlig UDØDELIGHEDEN", *B.T.*, 18. marts 1940, side 4.*
- B34** "Tyrkiet og Krigen: Tyrkiet har alt for lidt at vinde og alt for meget at tabe ved en Deltagelse i Stormagtskrigen", *B.T.*, 20. marts 1940, side 6 og 11.*
- B35** "Den økonomiske Ulighed mellem Nationerne: De europæiske Agrar-Lande er gennemgaaende fattige i Sammenligning med Industrilandene", *B.T.*, 25. marts 1940, side 8.*
- B36** "Den skærpede Søkrig: Danmark er ikke i Krig – Men vore Tab er større end de Krigsførendes", *B.T.*, 27. marts 1940, side 6.*
- B37** "Rusland og Vestmagterne: England søger at lukke det største Hul i Blokade-Ringen om Tyskland", *B.T.*, 1. april 1940, side 6.*
- B38** "Det fransk-britiske Forbund: Sammensmeltningen af de franske og britiske Imperier", *B.T.*, 3. april 1940, side 6.*
- B39** "Atlantehavsproblemer", *Berlingske Aftenavis*, 3. april 1940, side 7-8, og 4. april 1940, side 7-9.*
- B40** "Rusland og Stormagtskonflikten: Frankrigs Gesandt i Berlin gjorde i god Tid sin Regering opmærksom paa, at man maaske snart vilde se en fjerde Deling af Polen", *B.T.*, 8. april 1940, side 6.*
- B41** "De polske Dokumenter", 8. april 1940.*⁶
- B42** "Vil England tvinge Norden ind i Krigen?", 8. april 1940.*⁷
- B43** "'Grønland skal ikke sælges': Det var ikke for at kunne sælge Grønland, at Danmark i Haag godtgjorde sin Ret til Landet", *B.T.*, 23. april 1940, side 6.*
- B44** "Silken, der ikke spindes Silke ved: Silkeavl som Andelsforetagender vil ikke rigtig slaa an, derimod skrider Byernes Industrialisering hurtigt frem", *B.T.*, 6. maj 1940, side 6.*
- B45** "Den udenlandske Kapitel i Rumænien: Under Verdenskrigen vendte Balkanlandene Vaabnene mod det Land, hvor de skyldte flest Penge", *B.T.*, 9. maj 1940, side 6.*
- B46** "Balkan har Brug for Fred: Men Stormagterne har Brug for Krigsskuepladser", *B.T.*, 13. maj 1940, side 4.*
- B47** "Tyrkiet arbejder for sin Fremtid: Privatkapitalismen er trængt aktivt tilbage ved den tyrkiske Stats egen økonomiske Virksomhed", *B.T.*, 18. maj 1940, side 6.*
- B48** "Finland i Dag: Finlands fortsatte Eksistens er en geopolitisk Nødvendighed for Tyskland", *B.T.*, 20. maj 1940, side 6.*
- B49** "Kommer der et nyt 'Marne-Slag'? Maginot-Liniens Uindtagelighed var blevet en Trosartikel", *B.T.*, 21. maj 1940, side 6.*

6. Artiklen blev på grund af besættelsen af Danmark ikke trykt i dagspressen, og blev derfor først offentliggjort i *Kampen om Magten* (1940) (Udskrift af Den ekstraordinære Tjenestemandsdomsstols retsbog, retsmøde den 8. april 1947, T.225).

7. Artiklen er tilsyneladende kun trykt i *Kampen om Magten* (1940). Der er formodentlig tale om et manuskript, som på grund af den politiske udvikling ikke fandt plads i dagspressen (se også ovenstående note).

- B50** "Det britiske Riges Hjerte: Australien og New Zealand er lige saa britiske og lige saa tro mod Imperiet som England selv", *B.T.*, 25. maj 1940, side 6.*⁸
- B51** "Det britiske Riges ældste Dominion: Canada skal blive Imperiets Arsenal, hvor de britiske Hære skal forsynes med Vaaben og især med Flyvemaskiner", *B.T.*, 28. maj 1940, side 6.*
- B52** "Newfoundlands Fattigdom: I 1938-39 var Under-skuddet paa Newfoundland's Budget ca. 4 Millioner Dollars", *B.T.*, 31. maj 1940, side 6.*
- B53** "Kan Grækenland undgaa Krigen? Italiens Vej mod Øst gaar over Grækenland, men Tyrkiet vil rimeligvis derved blive inddraget i den store Konflikt", *B.T.*, 3. juni 1940, side 6.*
- B54** "Irlands strategiske Betydning: Vil Fristatens Regering være i Stand til ved egen Kraft at afværge en tysk Invasion?", *B.T.*, 6. juni 1940, side 6.*
- B55** "Somme, Solkongen og Paris: Ludvig XIV betegnede Somme-Floden som en god Forsvarslinie", *B.T.*, 8. juni 1940, side 6.*
- B56** "Den defensive Strategi: Englænderne har altid været stærkest i Defensiven, men den vaabentekniske Udvikling har atter givet Offensiven en Chance", *B.T.*, 11. juni 1940, side 6.*
- B57** "Er Gibraltar Middelhavets Nøgle? Baade Kanoner og Flyvemaskiner har forringet Gibraltars Forsvars-Muligheder", *B.T.*, 18. juni 1940, side 6.*
- B58** "Spaniens Stilling under Krigen: Økonomisk kan Spaniens og Tysklands Produktion supplere hinanden paa en heldig Maade", *B.T.*, 20. juni 1940, side 6.*
- B59** "Krigens økonomiske Baggrund", *Berlingske Aftenavis*, 25. og 26. juni 1940, side 4, 6-7 og side 4, 6.*
- B60** "Rumæniens Grænser: Naar Ungarn ikke marcherer i Dag, saa betyder det kun en Udskydelse af det transsilvanske Spørgsmaal", *B.T.*, 2. juli 1940, side 6.*
- B61** "Krigens Finansiering: Penge er Købekraft – men det, som det kommer an paa er Varerne – og de ska-bes ved Produktion", *B.T.*, 4. juli 1940, side 6.*
- B62** "Japan i Shanghai: Shanghai er det højeste Maal for enhver østasiatisk Erobrer", *B.T.*, 8. juli 1940, s. 6.*
- B63** "Den tyske Planøkonomi", *B.T.*, 11. juli 1940, side 6.*
- B64** "Europa og Amerika: Vilde Europa kunne undvære Handlen paa det amerikanske Kontinent?", *B.T.*, 15. juli 1940, side 6.*
- B65** "Tysklands Vandveje", *Berlingske Aftenavis*, 19. juli 1940, side 4, 6-7, og 22. juli 1940, side 4, 6.⁹
- B66** "Frankrig og England i Syrien: Sandheden om det fransk-britiske Forhold er nu kommet for Dagen", *B.T.*, 20. juli 1940, side 6.*
- B67** "Indiens Problemer: Indbyggertallet vil i 1941 være over 400 Mill. – 80 Millioner flere end i 1921", *B.T.*, 24. juli 1940, side 6.*
- B68** "Englands Forhold til Kontinentet: Vil Samarbejde mellem England og Tyskland være muligt?", *B.T.*, 29. juli 1940, side 6.*
- B69** "Agrarland og Industriland", *Berlingske Aftenavis*, 1. august 1940, side 4, 6-7, og 2. august 1940, side 4, 6-7.*¹⁰
- B70** "Vil der opstaa et storarabisk Rige? Gaar den store Krig England imod, vil Ibn Saud benytte Lejligheden til at øge sin Magt", *B.T.*, 7. aug. 1940, s. 6.*
- B71** "Japan vil arve Vestmagterne i Østasien: Hongkongs og fransk Indokinas Skæbne vil U.S.A. næppe kunne afvende", *B.T.*, 13. august 1940, side 6.*
- B72** "Englands Ernæring: Naar de oversøiske Tilførsler trues, kan Situationen blive betydelig værre i England end i et blokeret Tyskland", *B.T.*, 17. august 1940, side 6.*
- B73** "Nation eller Verdensrige: Det britiske Verdensrige er i Færd med at strande paa andre Nationers Magtudvikling, men Verdensrigets Idé vil leve videre", *B.T.*, 21. august 1940, side 6.*
- B74** "Hos Professor Tuka" (Slovakiets ministerpræsident), *Berlingske Tidende*, 6. september 1940, side 8.
- B75** "Siebenbürgens Deling", *Berlingske Tidende*, 7. september 1940, side 8.*
- B76** "Slovakiets Industri: Indtryk fra Donau-Messen i Bratislava", *Berlingske Tidende*, 21. september 1940, side 8.
- B77** "Monroe-Doktrinens Udvidelse...", *Berlingske Tidende*, 3. oktober 1940, side 10.*

8. Se kritisk kommentar til artiklen i *Fædrelandet* ("Professor i det berlingske Hus vil flytte Imperiets Hjerte!", 30. maj 1940, side 6).

9. Baseret på et radioforedrag afholdt den 2. juni 1940.

10. Baseret på et radioforedrag afholdt den 23. juli 1940.

- B78** "Det ekspansive Norden", *Berlingske Tidende*, 6. oktober 1940, side 8.*
- B79** "Fremstød mod Sydøst", *Berlingske Tidende*, 10. oktober 1940, side 10.*
- B80** "Amerikas Dilemma", *Berlingske Tidende*, 14. oktober 1940, side 3.*
- B81** "Spanien og Krigen", *Berlingske Tidende*, 15. oktober 1940, side 10.*
- B82** "Birna-Vejen", *Berlingske Tidende*, 22. oktober 1940, side 8.
- B83** "Dakar", *Berlingske Tidende*, 24. oktober 1940, side 8.¹¹
- B84** "Det franske Kolonirige", *Berlingske Tidende*, 6. november 1940, side 10.
- B85** "De græske Øer", *Berlingske Tidende*, 10. november 1940, side 10.
- B86** "Slovakerne og deres Naboer", *Berlingske Tidende*, 15. november 1940, side 10 og 12.
- B87** "Internationale Stræder" (anmeldelse), *Berlingske Tidende*, 27. november 1940, side 10.
- B88** "Japan i Bagindien", *Berlingske Tidende*, 28. november 1940, side 10.
- B89** "Amerikas Oprustning", *Berlingske Tidende*, 7. december 1940, side 10.
- B90** "Balkankrigens Begrænsninger", *Berlingske Tidende*, 10. december 1940, side 12.¹²
- B91** "England-Italien", *Berlingske Tidende*, 18. december 1940, side 12.
- B92** "Verdenspolitisk Nytaar", *Berlingske Tidende*, 1. januar 1941, side 1-5.
- B93** "I Krigens Spor", *Berlingske Tidende*, 5. januar 1941, side 4.
- B94** "Krigen blusser op...", *Berlingske Tidende*, 7. januar 1941, side 10.
- B95** "Tyrkiet og Krigen", *Berlingske Tidende*, 11. januar 1941, side 6.
- B96** "Verden venter", *Berlingske Tidende*, 16. februar 1941, side 10.
- B97** "Japans Vej mod Syd...", *Berlingske Tidende*, 18. februar 1941, side 8.
- B98** "Bulgariens Tilslutning til Aksen", *Berlingske Tidende*, 3. marts 1941, side 5.
- B99** "Finlands Selvforsyning med Fødemidler", *Berlingske Tidende*, 27. marts 1941, side 10.
- B100** "Hvad betyder Tremagtpagten?", *Berlingske Aftenavis*, 31. marts 1941, side 6 og 8.
- B101** "En Trediedel af Jordens Overfalde" (Stillehavet), *Berlingske Tidende*, 5. april 1941, side 8.
- B102** "Tyskland marcherer", *Berlingske Tidende*, 8. april 1941, side 12-13.
- B103** "Kroaterne og Serberne", *Berlingske Tidende*, 15. april 1941, side 8-9.
- B104** "Østersøproblemer", *Berlingske Aftenavis*, 27. maj 1941, side 6-8, og 28. maj 1941, side 6-8.¹³
- B105** "Europa vokser", *Berlingske Tidende*, 27. juni 1941, side 8.
- B106** "Estlands Trængselstid", *Berlingske Tidende*, 6. juli 1941, side 8.
- B107** "Den centrale Verdensmagt" (Rusland), *Berlingske Tidende*, 17. juli 1941, side 6.
- B108** "Utopiske Tanker", *Berlingske Tidende*, 26. juli 1941, side 6.
- B109** "Japan gaar mod Syd", *Berlingske Tidende*, 29. juli 1941, side 6.
- B110** "Den underjordiske Rejse", *Berlingske Tidende*, 3. august 1941, side 4.¹⁴
- B111** "Kan Amerika unngaa Krigen?", *Berlingske Tidende*, 13. august 1941, side 6-7.
- B112** "Kan Europa sultes ud?", *Berlingske Tidende*, 18. september 1941, side 8.
- B113** "Fra Estland", *Berlingske Aftenavis*, 29. oktober 1941, side 8.
- B114** "Rusland og Europas Raastofforsyning", *Berlingske Tidende*, 13. november 1941, side 8.
- B115** "Australien i Farezonen", *Berlingske Tidende*, 4. marts 1942, side 4.

11. Forfatteren til artiklen er ikke identificeret, men der er tilsyneladende tale om Hatt (artiklen findes som udklip i Hatts privatarkiv (pk. 42) sammen med andre af hans artikler).

12. Forfatteren til artiklen er ikke anført, men Hatt har på et udklip i privatarkivet (pk. 42) anført sig selv som forfatter.

13. Se note til pjecen *Østersøproblemer* (1941).

14. Artiklen handler om Holbergs *Niels Klims underjordiske Rejse* (og i nogen grad også om Mores *Utopia* og Swifts *Gullivers Rejser*), men handler i høj grad om (utopisk) politisk tænkning.

Skrifter om Hatt

Interviews med Hatt

Gregersen, Bent (1939) "Idealistisk Geografi: Interview med Prof. Gudmund Hatt", *Nyt Land*, nr. 11 (nov.), side 8 og 23-24.¹

Jerrild, Holger (1939) "Hos Professor Gudmund Hatt", *Gads danske Magasin*, 33. årgang, side 172-178.

— (1940) "Vor Styrke er vor Mangesidighed!", *Dansk Arbejde* (udg. af Landsforeningen Dansk Arbejde), 31. årgang, nr. 24 (15. dec. 1940), side 3-5.

Nekrologer og mindeord

Berlingske Tidende (1960) "Professor Gudm. Hatt", *Berlingske Tidende*, 28. januar 1960, side 4.

Birket-Smith, Kaj (1961) "Gudmund Hatt", i *Oversigt over selskabets virksomhed, juni 1960 – maj 1961* (København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab), side 71-80.

Blædel, Niels (1960) "Gudmund Hatt – den store forsker død", *Politiken*, 28. januar 1960, side 11.²

Feilberg, C. G. (1960) "Gudmund Hatt", i *Københavns Universitet, Festskrift* (København: Københavns Universitet), side 132-140.

Isachsen, Fridtjov (1961) "Gudmund Hatt", *Norsk Geografisk Tidsskrift*, bind 17, side 203-204.

Kristensen, H. K. (1960) "Gudmund Hatt", *Fra Ribe Amt*, 15. årgang, nr. 1, side 145-148.

Kristelig Dagblad (1960) "Gudmund Hatt død", *Kristelig Dagblad*, 28. januar 1960, side 6.

Mathiassen, Therkel (1961) "Gudmund Hatts indsats i dansk arkæologi", i *Oversigt over selskabets virksomhed, juni 1960 – maj 1961* (København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab), side 81-85.

Nicolaisen, Johannes (1960) "Gudmund Hatt, 31st October 1884 – 27th January 1960: His work in eth-

nology", *Folk: Dansk Etnografisk Tidsskrift*, 2. årgang, side 133-39.³

Nielsen, Niels (1960) "Gudmund Hatt: 31. oktober 1884 – 27. januar 1960", *Geografisk Tidsskrift*, bind 59, side vi-vii.

Steensberg, Axel (1960) "Gudmund Hatt", *Naturhistorisk Tidende*, 24. årgang, side 63-66.

Aarhus Stiftstidende (1960) "Gudmund Hatt er død: Et af kulturforskningens store navne", *Aarhus Stiftstidende*, 28. januar 1960, side 22.

Om Hatt

Brøndsted, Johannes og Feilberg, C. G. (1959) "Gudmund Hatt", *Kuml: Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab 1959* (Århus: Universitetsforlaget i Aarhus), side 7-12, 241-42.⁴

Buciek, Keld (1999) "Aage Gudmund Hatt – mellem forskning og ideologi: en forskerbiografi", i Sven Illeris (red.) *Danske Geografiske Forskere* (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag), side 75-88.

Gøtz, Henning (2005) "Frihedskæmpernes 'fede' fangst i maj 45", *Næstved Tidende*, 4. maj 2005, s. 11.

Hansen, Viggo (1980) "Hatt, Aage Gudmund", i Sv. Cedergreen Bech (red.) *Dansk biografisk leksikon*, bind 6 (København: Gyldendal), side 75-76.

Hatt, Gudmund (1914) "Aage Gudmund Hatt" (selvbiografi), i Københavns Universitet, *Festskrift* (København: Københavns Universitet), side 145.

Humlum, Johannes (1959) "Professor Hatt 75 år", *Kulturgeografi*, bind 4, nr. 65, side 205.⁵

Høiris, Ole (1986) *Antropologien i Danmark: Museal etnografi og etnologi 1860-1960* (København: Nationalmuseets Forlag), særlig side 103-152.

3. Indeholder en bibliografi over Hatts etnologiske publikationer.

4. Tekst på dansk og engelsk. *Kuml 1959* er dedikeret til Hatt i anledning af 75-årsdagen og indeholder en bibliografi over hans arkæologiske og kulturgeografiske publikationer.

5. Det følgende nummer af *Kulturgeografi* (bind 4, nr. 66) bringer en kort note om Hatts død, der henviser til denne notits.

1. Interviewet diskuteres af Jens Tygesen ("Professor Hatts Lerfødter", *Arbejderbladet*, 21. januar 1940).

2. Forfatteren til nekrologen er angivet ved mærket "N.B.". Identificeret jvf. *Avis-kronik-index* (21. årgang, 1960).

Jørgensen, Kit (1998) *En videnskabsmand i modvind: om Gudmund Hatt's racebegreb og geopolitik*, upubliceret historie- og geografispeciale (Roskilde: Roskilde Universitetscenter).

Larsen, Henrik Gutzon (2008) "Scavenius' geograf: Gudmund Hatt og geopolitikken", i *Geografi: Det Kongelige Danske Geografiske Selskab 2007* (København: Det Kongelige Geografiske Selskab), s. 44-47.

Larsen, Henrik Gutzon (under udgivelse) "Gudmund Hatt", i Withers og Lorimer (red.) *Geographers: Biobibliographical Studies*, vol. 28 (2009).

Lauridsen, John T. (2005) "Hatt, Gudmund", i Hans Kirchhoff, John T. Lauridsen og Aage Trommer (red.) *Hvem var hvem 1940-1945* (København: Gads Forlag), side 136-137.⁶

Lund, Joachim (2007) "'At opretholde Sindets Neutralitet'. Geografen Gudmund Hatt, det ny Europa og det store verdensdrama", i John T. Lauridsen (red.) *Over streger – under besættelsen* (København: Gyldendal), side 242-293.

Stummann Hansen, Steffen (1983) "Gudmund Hatt: en kort biografi", i Skive Museum, *Emilie Demant Hatt 1873-1958: Blade til en biografi* (Skive: Skive Museum), side 123-133.

— (1983) "'En Uoprettelig Forringelse af Landet, en Uret mod Nationen': Gudmund Hatt og fredningen af det danske kulturlandskab", *Antikvariske Studier*, bind 6, side 36-50.

— (1984) "Gudmund Hatt: The individualist against his time", *Journal of Danish Archaeology*, vol. 3, side 164-169.

— (1995) "Gudmund Hatt: et arkæologisk liv mellem videnskabsfolk og hedeboender", i Nordbladh

6. I denne i øvrigt læseværdige introduktion til Hatts aktiviteter under besættelsen skriver Lauridsen, at Hatt "var en af de få akademikere, der skrev i *Akademisk Aktion* efter at have holdt et foredrag i det nazistiske National Studentaktion". Det er kun delvis korrekt. *Akademisk Aktion* bragte en kort notits, hvor Hatt blev citeret for udtalelsen: "Engelskvenlighed og kommunistiske Sympatier bør ikke forveksles med Danskhed" (*Akademisk Aktion*, nr. 8, 1942, side 10). Citatet indgik som et selvstændigt anklagepunkt i tjenestemandssagen mod Hatt. Hatt vedgik, at han havde tilladt bladet at bringe citatet, men fastholdt også, at han havde afvist en opfordring til at holde foredrag i National Studentaktion. Tjenestemandsdømstolen fandt ikke anledning til at bestride dette og frikendte i øvrigt Hatt i forhold til dette anklagepunkt (Redegørelse fra Tiltalte, 10. december 1945, hovedekstrakt, T.225; anklageskrift, 3. februar 1947, T.225; kendelse, 6. maj 1947; T.225). En gennemgang af *Akademisk Aktion* har ikke afsløret andet fra Hatts hånd end den omtalte notits.

(red.) *Arkeologiska liv* (Gotarc Series C No. 10) (Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet), side 41-75.

— (1999) "En rigdom af oldtidsagtig byggeskik: Gudmund Hatts rejse til Hebriderne i 1936", i Gustafsson og Karlsson (red.) *Glyfer och arkeologiska rum* (Gotarc Series A vol. 3) (Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs Universitet), side 679-698.

— (1999) "Aage Gudmund Hatt", *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*, Bind 14, side 43-44.

— (1999) "Vi kaldte den Nordbodalen: Gudmund Hatts rejse til Grønland i 1932", *Grønland*, årgang 47, nr. 2, side 57-75.

— (2002) "A Dane and the dawning of Faroese archaeology", *Fróðskaparrit*, bind 50, side 11-32.

Vahl, Martin (1929) "Professor Gudmund Hatt", *Naturens Verden*, årgang 13, side 330-331.

— (1936) "Hatt, Aage Gudmund", i Povl Engelstoft og Svend Dahl (red.) *Dansk biografisk leksikon*, bind 9 (København: J. C. Schultz Forlag), side 430-431.

Samtidig omtale af Hatt

Akademisk Aktion (pub.) (1941) "Gudmund Hatt: Kampen om Magten" (anmeldelse), *Akademisk Aktion*, nr. 5 (februar), side 7.

Alkil, Niels (red.) (1945-46) *Besættelsestidens Fakta: Dokumentarisk Haandbog med henblik paa Lovene af 1945 om landsskadelig Virksomhed*, 2 bind (København: Schultz Forlag), side 316, 331, 333, 335, 338, 340, 343, 344, 348, 359, 361, 953, 1406, 1470, 1488.

Anderson, Albin T. (1952) "The Soviets and Northern Europe", *World Politics*, vol. 4, no. 4, pp. 468-487.

Blædel, Nic. (1946) *Forbrydelse og Dumhed* (København: H. Hagerup), side 569-570.

Derry, T. K. (1943) "The northern outlook", *International Affairs Review Supplement*, vol. 19, no. 11, pp. 576-578.

Fenger, Henning (1947) "Nazistisk Propaganda og aandelig Infiltration", i Vilhelm la Cour (red.) *Danmark under Besættelsen*, bind II, side 367-392 (København: Westermann).

Fraenkel, A. (1936) "Opmarchen ved Stillehavet" (anmeldelse af *Stillehavsproblemer*), *Jyllands-Posten*, 11. maj 1936, side 5.

— (1938) "Europa og dets Situation" (kronik om *Den europæiske Situation*), *Nationaltidende*, 20. december 1938, side 13-14.

Frisch, Hartvig (1945) *Danmark besat og befriet*, Bind 1 (København: Fremad), side 68, 103, 152.

Fædrelandet (1940) "Professor i det berlingske Hus vil flytte Imperiets Hjerte!", *Fædrelandet*, 31. maj 1940, side 6.⁷

— (1941) "Professor Gudmund Hatt talte i Aftes om 'Østersøproblemer' i Den Dansk-Tyske Forening", *Fædrelandet*, 18. maj 1941, side 7.

Hoff, Helge (1949) "Nogle erfaringer fra Behandlingen af Sager for den ekstraordinære Tjenestemandstol", *Ugeskrift for Retsvæsen*, Afd. B, side 1-15.⁸

Information (1945) "Gudmund Hatt: Et Portræt", *Information*, 19. februar 1945 (kroniktillæg). Gengivet i Jørgen Barfod m.fl. (red.) *Information: 29. januar 1945 – 21. februar 1945* (København: Antikvariatet Richard Levin & Co., 1977), side 202-203.

— (1947) "Gudmund Hatt kræves afskediget", *Information*, 8. april 1947, side 1.⁹

— (1947) "Da Sv. Aage Lund telefonerede til Gudmund Hatt: Scavenius og Renthe-Fink afhørt i Gaar", *Information*, 10. april 1947, side 1.

— (1947) "Gudmund Hatt blev afskediget", *Information*, 7. maj 1947, side 3.

— (Børge Outze) (1947) "Hjerte og Nyre gransket og dømt" (leder), *Information*, 8. maj 1947, side 2.

Jyllands-Posten (1947) "Scavenius skal i Dag vidne i Sagen mod Gudmund Hatt: Professor Hatt hævder, at han i sine Radioforedrag under Besættelsen har holdt sig til Kendsgerningerne", *Jyllands-Posten*, 9. april 1947, side 1.

— (1947) "Scavenius mente, at Hatts Radioforedrag var nyttige: Hatt var i hvert Fald ikke negativt indstillet overfor Tyskerne, hævder Meissner", *Jyllands-Posten*, 10. april 1947, side 4.

7. Kritisk kommentar til artiklen "Det britiske Riges Hjerte" (*B.T.*, 25. maj 1940) og Hatts tilknytning til Det Berlingske Hus. Om Hatt og *Fædrelandet*, se også note til Thomsen ("Omtale af Hatt").

8. Landsdommer Helge Hoff var retsformand under sagen mod Hatt ved Den ekstraordinære Tjenestemandstol.

9. På grund af den langvarige typografstrejke i foråret og forsommeren 1947, udkom *Information* kun i en stærkt beskåret "nødudgave" under tjenestemandssagen mod Hatt. Blandt hovedstadsaviserne udkom også *Social-Demokraten* og *Land og Folk*.

— (1947) "Gudmund Hatt dømt til Afsked med Pension: Tjenestemandstolens betegnede Professorens Radio-Foredrag som ensidig Propaganda", *Jyllands-Posten*, 7. maj 1947, side 4.

Kristelig Dagblad (semper) (1945) "Der renses nu ud i den videnskabelige Verden", *Kristelig Dagblad*, 20. maj 1945.¹⁰

Kritisk Ugerevue (Esben.) (1941) "Norden og Europa" (anmeld.), *Kritisk Ugerevue*, 11. dec. 1941, side 3.

Land og Folk (1942) "Hitlers Kreaturer i Danmark", *Land og Folk: Politisk Maanedssblad*, nr. 18 (1. august 1942). Faksimile i Børge Houmann (red.) *Det illegale Land og Folk og andre publikationer fra Danmarks Kommunistiske Parti, 12. juni 1942 - 4. oktober 1943* (Forlaget ZAC, 1980), side 22.

— (1943) "Under Scavenius-Regeringen", *Land og Folk*, nr. 27 (marts 1943). Faksimile i Børge Houmann (red.) *Det illegale Land og Folk og andre publikationer fra Danmarks Kommunistiske Parti, 12. juni 1942 - 4. oktober 1943* (Forlaget ZAC, 1980), side 125.

— (1943) "Under Scavenius-Regeringen", *Land og Folk*, nr. 29 (maj 1943). Faksimile i Børge Houmann (red.) *Det illegale Land og Folk og andre publikationer fra Danmarks Kommunistiske Parti, 12. juni 1942 - 4. oktober 1943* (Forlaget ZAC, 1980), side 141.

— (pera.) (1947) "Gudmund Hatt kræves afskediget som Professor", *Land og Folk*, 8. maj 1947, side 2.

— (1947) "Jeg vilde kun gavne Regeringen Scavenius' erklærer Professor Hatt", *Land og Folk*, 9. april 1947, side 3.

— (jake) (1947) "Hatt troede paa Hitlers Garanti om det nationale", *Land og Folk*, 10. april 1947, side 3.

— (1947) "Gudmund Hatt" (leder), *Land og Folk*, 11. april 1947, side 2.¹¹

— (pera.) (1947) "Professor Hatt blev afskediget – men fik fuld pension", *Land og Folk*, 7. maj 1947, s. 3.

10. Denne stærkt tendentiøse (og i nogle henseender faktisk forkerte) artikel afstedkom et læserbrev til forsvar for Hatt (Johanne Christiansen og Joh. Seedorff, "Professor Hatt", *Kristelig Dagblad*, 23. maj 1945, side 4). Johanne Christiansen var en ven af Hatt og hans hustru.

11. Lederen er illustreret af en Herluf Bidstrup tegning, der, med reference til Scavenius' vidneudsagn under tjenestemandssagen, viser Hatt som en hagekorsbesat nathue, som Scavenius trækker ned over en døsende dansker. Se: Henrik Gutzon Larsen, "Scavenius' geograf", i *Geografi: Det Kongelige Danske Geografiske Selskab 2007* (København: Det kongelige Danske Geografiske Selskab).

Larsen, Aksel (1941) "Nu maa Finlands-hysteriet høre op!", Tillæg til *Politisk Maanedsbrev*, nr. 4 (10. dec. 1941). Gengivet i Børge Houmann (red.) *Det illegale Land og Folk og andre publikationer fra Danmarks Kommunistiske Parti, 26. september 1941 - 29. maj 1942* (Forlaget ZAC, 1979), side 75-77.

Nordschleswigsche Zeitung (1943) "Dänemark zwischen den kämpfenden Lagern: Beachtenswerte Feststellungen des Professor Gudmund Hatt", *Nordschleswigsche Zeitung*, 20. januar 1943, side 2.

Politiken (Sv. T.-R.) (1936) "Stillehavets Problemer og Japans Handel" (anmeldelse af *Stillehavsproblemer*), *Politiken*, 17. maj 1936, side 13.

— (1945) "Prof. Gudmund Hatt [og] Knud Bach i Arrest", *Politiken*, 7. maj 1945, side 12.

Social-Demokraten (hau-) (1947) "Prof. Hatts Foredrag 'en billig Assurance': Paa Linie med Regeringens Politik hævder den tysk-venlige Professor, hvis Sag i Gaar paabegyndtes ved Tjenestemandsdømstolen", *Social-Demokraten*, 9. april 1947, side 3.

— (hau-) (1947) "Fine Navne om Professor Hatt: Scavenius, Renthe Fink og Dr. Meissner som Vidner i Professor Hatt-Sagen", *Social-Demokraten*, 10. april 1947, side 3.

— (1947) "Prof. Hatt fik Afsked med fuld Pension: Regeringens og Pressens nødtvungne Holdning havde ikke sympatimæssig Indstilling", *Social-Demokraten*, 7. maj 1947, side 3.

Svenska Dagbladet (1941) "Tysk historiker om Östersjön", *Svenska Dagbladet*, 19. maj 1941, side 1.¹²

— (G. O-n.) (1942) "Röster i öst och söder" (anmeldelse af Makter och maktsfärer), *Svenska Dagbladet*, 23. marts 1942.

Tidsskrift for Udenrigspolitik (V.K.S.) (1941) "Gudmund Hatt: Østersø-Problemer" (anmeldelse), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 7. årgang, side 237-238.

— (V.K.S.) (1941) "Gudmund Hatt: Hvem kæmper om Kloden" (anmeldelse), *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, 7. årgang, side 342.

Tygesen, Jens (1940) "Professor Hatts Lærfødder", *Arbejderbladet*, 21. januar 1940.¹³

Aarhus Stiftstidende (1947) "Mente Scavenius-Politiken rigtig", *Aarhus Stiftstidende*, 9. april 1947, side 6.

— (1947) "Man skulde være smidig siger Scavenius: Paatager sig Fadderskabet for Dansk-Tysk Forening", *Aarhus Stiftstidende*, 10. april 1947, side 10.

— (1947) "Ensidig Propaganda siger Retten mod Hatt", *Aarhus Stiftstidende*, 7. maj 1947, side 2.

Omtale af Hatt

Andersen, Steen (2001) "Globus-kredsens diskussion af planøkonomi i skyggen af den tyske nyordning af Europa", *Årsskrift 2000* (København: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv), side 29-38.

— (2003) *Danmark i det tyske Storrøm: Dansk økonomisk tilpasning til Tysklands nyordning af Europa 1940-41* (København: Lindhardt og Ringhof).

Bak, Sofie Lene (2004) *Dansk antisemitisme 1930-1945* (København: Aschehoug).

Blegvad, Mogens (1992) *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1942-1992* (København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab/Munksgaard).

Bonde, Hans (2004) "Gymnastics and politics: Niels Bukh and the German occupation of Denmark", *Scandinavian Journal of History*, årgang 29, nummer 2, side 119-141.

Christiansen, Sofus, N. Kingo Jacobsen og Niels Nielsen (1979) "Geografi", i Torben Wolff (red.) *Københavns Universitet 1479-1979*, Bind XIII (København: Gads Forlag), side 377-446.

Fellow, John (2002) "Forord – som også kan læses som efterskrift", i Emilie Demant Hatt, *Foraarsbølger: Erindringer om Carl Nielsen* (København: Multivers), side 7-31.

Hansen, Steffen Stummann (2004) *Mødet i Danmark – Torden i Syd: Det Sjette Nordiske Arkæologmøde 1937* (Studies in Archaeology & History, Vol. 8) (København: Nationalmuseet).

Hatt, Emilie Demant (1983) "Breve fra Emilie Demant Hatt til en barndomsveninde", i Skive Museum, *Emilie Demant Hatt 1873-1958: Blade til en biografi* (Skive: Skive Museum), side 117-122.

12. Omtale af Hatts foredrag "Østersøproblemer" i Den Dansk-Tyske Forening den 17. maj 1941. *Svenska Dagbladets* korrespondent opfattede Hatt som en tysk professor!

13. Kritisk diskussion af interview med Hatt i *Nyt Land* (1939) og Hatts artikel "Ruslands Lærfødder har nu afsløret sig" (*B.T.*, 8. januar 1940).

Kreth, Rasmus (1998) *Pilestræde under pres: De Berlingske Blade 1933-45* (København: Gyldendal).

Lefèvre, Jens Ole (1983) "En del af den store verden fik jeg set", i Skive Museum, *Emilie Demant Hatt 1873-1958: Blade til en biografi* (Skive: Skive Museum), side 9-20.

Lund, Joachim (2005) *Hitlers spisekammer: Danmark og den europæiske nyordning 1940-43* (København: Gyldendal), side 88, 100-101, 129.

Roos, Carl (1961) *Livserindringer: Indhøstningens Tid* (København: Gads Forlag), side 254-260.

Schmidt, J. Boisen (1965) *F. E. Jensen og Danmarks Radio under Besættelsen* (København: Fremad og Danmarks Radio), passim.

Tamm, Ditlev (1984) *Retsopgøret efter besættelsen* (København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag), side 572-573.

Thomsen, Niels (1986) "Københavns Universitet 1936-1966", i Sven Ellehøj og Leif Grane (red.) *Københavns Universitet 1479-1979*, Bind III (København: Gads Forlag).¹⁴

14. Thomsen nævner kort (side 192), at Hatt skulle have skrevet i *Fædrelandet* – dagbladet for Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP). Det blev imidlertid i forbindelse med tjenestemandssagen mod Hatt undersøgt, om Hatt havde publiceret i *Fædrelandet*, om han havde forsøgt at få optaget artikler i avisen, eller om avisen havde kontakten Hatt med henblik på bidrag fra hans hånd. Det var tilsyneladende ikke tilfældet (diverse rapporter i tjenestemandssagen mod Hatt, T.225.)